

źródła monastyczne

66

źródła monastyczne

66

Redaktorzy serii: Michał T. Gronowski OSB
Szymon Hiżycki OSB

średniowiecze

10

Rada naukowa:

Marek Derwich
Dariusz Kasprzak OFMCap.
Przemysław Nehring
Krzysztof Ożóg
ks. Marek Starowieyski
Ewa Wipszycka
Rafał Zarzeczny SJ

WILHELM Z SAINT-THIERRY

ZŁOTY

LIST

(DO BRACI Z MONT-DIEU)

Przekład:

WOJCIECH MOHORT-KOPACZYŃSKI

Redakcja naukowa i wstępy:

PIOTR CHOJNACKI OCIST.

MICHAŁ TOMASZ GRONOWSKI OSB

AMBROGGIO MARIA PIAZZONI

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Redakcja tomu:

MICHAŁ TOMASZ GRONOWSKI OSB

Projekt okładki i stron tytułowych:

ANDRZEJ CIEPŁUCHA

Opracowanie typograficzne:

JAN NIEĆ

Korekta:

Elżbieta Wiater

Publikacja dofinansowana przez
Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

Ldz. 98/2013, Tyniec, dnia 6.06.2013

o. Konrad Małys OSB, przeor administrator

Wydanie I: 2013

ISBN 978-83-7354-512-0

ISSN 1230-6711

© Copyright by TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów 2013

ul. Benedyktyńska 37

30-398 Kraków

tel.: +48 (12) 688-52-90

tel./fax: +48 (12) 688-52-91

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW.....	7
OD REDAKCJI (<i>M.P. Chojnacki OCist., M.T. Gronowski OSB</i>).....	11
Chronologia dzieł Wilhelma.....	15
Kalendarium życia Wilhelma.....	17
<i>SABBATUM DELICATUM</i> (WYBORNY SZABAT)	
Wilhelm teologiem przebóstwienia (<i>Ambrogio Maria Piazzoni</i>)	19
BIBLIOGRAFIA.....	53

ZŁOTY LIST

DEDYKACJA	
Czcigodnym braciom: przeorowi H[ajmonowi] i H. brat Wilhelm życzy wybornego szabatu	69
LIST CZCIGODNEGO WILHELMA	
DO BRACI Z MONT-DIEU	77
Wstęp.....	77
CZEŚĆ PIERWSZA	91
Rozdział I.....	91
Rozdział II.....	99
Rozdział III	119
Rozdział IV	138
Rozdział V.....	150
CZEŚĆ DRUGA	159
Rozdział I.....	159
Rozdział II.....	162
CZEŚĆ TRZECIA.....	181

INDEKS BIBLIJNY.....	201
INDEKS IMION I NAZW WŁASNYCH.....	207
INDEKS TEMATYCZNY.....	211

WYKAZ SKRÓTÓW

CCist	„Collectanea Cisterciensia. Revue de spiritualité monastique” (do 1964 r. „Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorum”), Roma 1934/1935–1945, Westmale 1946–
CCL	Corpus Christianorum. Series Latina, 1–, Turnholti 1953–
CCCM	Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, 1–, Turnholti 1966–
CCM	Corpus Consuetudinum Monasticarum, 1–, Siegburg 1963–
Cîteaux	„Cîteaux. Commentarii Cistercienses”, Westmalle 1950–
<i>Ep.</i>	<i>Epistola, epistolae</i> – listy
MGH	Monumenta Germaniae Historica, Hannover–Leipzig–Berlin 1826–
OdSB	<i>Opere di san Bernardo</i> , wyd. F. GASTALDELLI, Milano 1984– (wydanie bilingwiczne)
OdSB I	<i>Trattati</i> , Milano 1984.
OdSB VI/1–2	<i>Lettere</i> , Milano 1986.
PL	Patrologiae cursus completus. Series latina, t. 1–217, wyd. J.-P. MIGNE, Paris 1844–1904.
POK	Pisma Ojców Kościoła, Poznań 1924–
PSP	Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, Warszawa 1969–
RB	Św. BENEDYKT Z NURSJI, <i>Reguła</i> , przekł. A. ŚWIDERKÓWNA, Kraków 1994 ⁴ (wydanie bilingwiczne).
RBén	„Revue Bénédictine”, Maredsous 1884/1885–
SCh	Sources Chrétiennes, wyd. H. DE LUBAC, J. DANIELOU [i in.], Paris 1941–

- SCh 82 WILHELM Z SAINT-THIERRY, *Expositio domni Wilhelmi super Cantica canticorum*, wyd. J.-M. DÉCHANET, 1962.
- SCh 109 JAN KASJAN, *De institutis coenobiorum*, wyd. J.-CL. GUY, SCh 109, 1965 [= *Reguły*, przekł. K. MARAŚ, w przygotowaniu, ukaze się w serii ŻrMon].
- SCh 380 Bernard de Clairvaux. *Introduction générale aux oeuvres complètes. Histoire, mentalité, spiritualité*, 2010.
- StMon „Studia Monastica. Commentarium ad rem monasticam historice investigandam”, Abadia de Montserrat (Barcelona) 1959–
- Wulg. Wulgata
- ZL Złoty list (*Epistola ad fratres de Monte Dei*)
- ZMM Źródła Monastyczne. Monografie, Kraków 2013–
- ZMM 1 M.T. GRONOWSKI, *Spór o tradycję. Cluny oczyma swoich i obcych: pomiędzy pochwałą a negacją*, 2013.
- ZMM 3 E. WIPSYCKA, *Drugi dar Nilu czyli o mnichach i klasztorach w późnoantycznym Egipcie*, 2014.
- ŻrMon Źródła Monastyczne, Kraków-Tyniec 1993–
- ŻrMon 4 *Apoftegmaty Ojców Pustyni*, t. 1: *Gerontikon. Księga Starców*, przekł. M. BORKOWSKA, wstęp E. MAKOWIECKA, E. WIPSYCKA, ks. M. STAROWIEYSKI, red. ks. M. STAROWIEYSKI, Kraków 2007³.
- ŻrMon 10 ŚW. HIERONIM ZE STRYDONU, *Żywoty mnichów Pawła, Malchusa i Hilariona*, przekł., wstęp i oprac. B. DEGÓRSKI, 1995.
- ŻrMon 12 PALLADIUSZ, *Opowiadania dla Lausosa (Historia Lausiaca)*, przekł. S. KALINKOWSKI, wstęp i oprac. ks. M. STAROWIEYSKI, 1996.
- ŻrMon 15 *Najstarsze pisma kartuzów*, przekł. R. WITKOWSKI, E. SKIBIŃSKI, A. ŚWIDERKÓWNA, BENEDYKTYNI TYNIECCY, wstęp i oprac. R. WITKOWSKI, W. LESNER OCD, 1997.

- ŹrMon 18 EWAGRIUSZ Z PONTU, *Pisma ascetyczne*, t. 1, przekł. K. BIELAWSKI, M. GRZELAK, E. KĘDZIOREK, L. NIEŚCIOR, A. ZIERNICKI, wstęp i oprac. L. NIEŚCIOR OMI, 2007².
- ŹrMon 28 JAN KASJAN, *Rozmowy z Ojcami*, t. 1: *Rozmowy I–X*, przekł. i oprac. ks. A NOCOŃ, 2002.
- ŹrMon 39 ŚW. GRZEGORZ WIELKI, *Moralia. Komentarz do Księgi Hioba*, t. 1: *List, Przedmowa, Księgi I–V*, przekł. T. FABISZAK, A. STRZELECKA, R. WÓJCIK, wprowadzenie i oprac. L. NIEŚCIOR; korekta przekł. E. BUSZEWICZ, 2006.
- ŹrMon 55 BERNARD Z CLAIRVAUX, PIOTR CZCIGODNY, HUGON Z AMIENS, MNICH IDUNG, *Polemika kluniacko-cysterska z XII wieku*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. naukowa i wstęp M.T. GRONOWSKI OSB, 2010.
- ŹrMon 67 ŚW. HIERONIM ZE STRYDONU, *Pisma polemiczne (Przeciw Helwidiuszowi, Przeciw Jowinianowi, Przeciw Wigilancjuszowi)*, przekł. W. KANIA, L. NIEŚCIOR, G. RURAŃSKI, wstępy G. RURAŃSKI, L. NIEŚCIOR, red. naukowa L. NIEŚCIOR, 2013.
- ŹrMon 75 ŚW. GRZEGORZ WIELKI, *Moralia. Komentarz do Księgi Hioba*, tom 5: *Księgi XXIII–XXVII*, przekł. A. WILCZYŃSKI, oprac. i korekta przekł. E. BUSZEWICZ, red. naukowa L. NIEŚCIOR, 2015.
- ŹMT Źródła Myśli Teologicznej, Kraków 1996–

OD REDAKCJI¹

Wilhelm z Saint-Thierry, starszy od św. Bernarda (urodzony prawdopodobnie pomiędzy 1070 a 1090 r.²), jest bez wątpienia jedną z tych postaci XII stulecia, która, choć nie zdobyła takiego rozgłosu, jak wspomniany już św. Bernard czy też Piotr Abelard, Rupert z Deutz albo Jan z Salisbury, to jednak odegrała kluczową rolę w wielopłaszczyznowej transformacji dokonującej się wówczas

¹ Niebawem ukaze się w serii Źródła Monastyczne. Monografie przekład monografii Ambrogio M. PIAZZONIEGO, *Guglielmo di Saint-Thierry: il declino dell'ideale monastico nel secolo XII*, Roma 1988 (Studi storici, 181–183) – przekł. I. Rogusza OCist., która całościowo przedstawia życie, myśl oraz dzieła Wilhelma. Jako wstęp zamieszczamy rozdział z wymienionej wyżej monografii, w którym A. Piazzoni znakomicie kreśli cały kontekst powstania *Złotego listu* oraz jego najważniejsze aspekty.

² Wymienia się różne daty jego urodzin (1070, 1080, 1085, 1090); niemniej ostatnie studium na temat Wilhelma zachowuje ostrożność, gdyż żadne ze źródeł nie rozstrzyga jednoznacznie konkretnej z dat, zob. D. CAZES, *La théologie sapientielle de Guillaume de Saint Thierry*, St. Ottilien 2009 (Studia Anselmiana, 148), s. 186, przyp. 3; por. też L. MILIS, *Guillaume de Saint-Thierry, son origine, sa formation et ses premières expériences monastiques*, [w:] *Guillaume de Saint-Thierry, son origine, sa formation et ses premières expériences monastiques in Saint-Thierry, une abbaye du VI au XX siècle*, red. M. BUR, Paris 1979, s. 261–279.

w Kościele, środowiskach monastycznych czy intelektualnych. Odebrał wszechstronne wykształcenie w szkołach w Leodium i Reims, odegrał niemałą rolę w kształtowaniu się myśli teologicznej i monastycznej XII stulecia³. Około 1100 r. wstąpił do benedyktyńskiego opactwa Saint-Nicaise (koło Reims), a kilkanaście lat później (1119) został opatem w Saint-Thierry. W obu tych opactwach obecne były wpływy zarówno tradycyjnego nurtu monastycyzmu, w tym i kluniackiego, jak również „nowego”, zwłaszcza reformy z La Chaise-Dieu. Wilhelm, znając i szanując tradycyjną obserwancję, jednocześnie żywił głęboką sympatię dla nowego ruchu monastycznego, w tym szczególnie wobec kartuzów i cystersów. Z charyzmatycznym opatem Clairvaux poznał się zapewne około 1119 r., a ich relacje stopniowo stawały się coraz bardziej zażyłe i przyjacielskie, co dobrze ukazują zarówno zachowane listy, jak i dedykowane właśnie Wilhelmowi główne dzieło polemiczne Bernarda skierowane przeciwko kluniatom⁴. Niewątpliwie Bernard stał się duchowym kierownikiem Wilhelma, lecz co interesujące, jeszcze w połowie lat 20. XII w. odradził przyjacielowi przejście do cystersów⁵. Ostatecznie dopiero w 1135 r. Wilhelm zrealizował swe dawne marzenia – zrzekł się godności opac-

³ O czym obszernie: A.M. PIAZZONI, *Guglielmo di Saint-Thierry*, zwł. rozdz. 2, s. 37nn. Zob. też M.T. GRONOWSKI, *Spór o tradycję*, ZMM 1, s. 104–123.

⁴ *Apologia do opata Wilhelma*, zob. *ŹrMon* 55, s. 105–149.

⁵ Bernard czyni do tego aluzję w samej *Apologii*, pisząc o odradzaniu benedyktyńskim opatom przechodzenia do cystersów, zob. *Apologia* III.5 (*ŹrMon* 55, s. 111–112).

kiej i przeniósł się do Signy (również koło Reims), gdzie napisał swe ostatnie dzieło – pierwszą księgę *Vita prima* Bernarda. Zmarł w roku 1147 lub 1148⁶.

Wyrazem tęsknoty za surowym i bardziej pustelnicznym życiem, wzorem pierwszych Ojców Pustyni, był, napisany pod koniec życia, pomiędzy 1143 a 1145 r., list adresowany do kartuzów z Mont-Dieu, nazwany przez Jeana Mabillona *Złotym listem*. List ten stał się nie tylko pochwałą, lecz także programem życia i niejako przewodnikiem na drogach pogłębiania modlitwy i wznoszenia się ku kontemplacji. Można powiedzieć, że choć słowa Wilhelma adresowane zostały do kartuzów, były jednak owocem całej tradycji monastycznej, ideałem i programem aktualnym dla każdego „rodzaju” mnicha; były choćby wyrazem tego, o czym pisał również św. Bene-

⁶ Literatura na temat Wilhelma i jego twórczości jest niezwykle obszerna, tu przytaczamy jedynie nowsze prace, które ukazały się już po wspomnianej monografii Piazzoniego: A.H. BREDERO, *Bernard de Clairvaux 1091–1153: culte et histoire: de l'impénétrabilité d'une biographie hagiographique*, Turnhout 1998, s. 23–28; TENŻE, *La vie et la Vita prima*, [w:] *Bernard de Clairvaux*, SCh 380, s. 72–79. A.M. PIAZZONI, *Le premier biographe de Saint Bernard, Guillaume de Saint-Thierry. La première partie de la Vita Prima comme oeuvre théologique et spirituelle*, [w:] *Vies et légendes de saint Bernard de Clairvaux. Création, diffusion, réception (XIIe–XXe siècles)*. Actes des Rencontres de Dijon, 7–8 juin 1991, red. P. ARABEYRE, J. BERLIOZ, Ph. POIRRIER, Brecht 1993, s. 3–18. Dzieło to zostało wydane jako VI tom *Opera omnia* Wilhelma: *Vita prima Sancti Bernardi – Liber primus. Accedunt Libri II–V. Fragmenta Gaufridi*, wyd. P. VERDEYEN, C. VANDE VEIRE, CCCM 89B, 2011. Por. też C. LEONARDI, *La grandezza di Guglielmo di Saint-Thierry*, [w:] TEGOŹ, *Medioevo latino: la cultura dell'Europa cristiana*, Firenze 2004, s. 507–536.

dykt w swej *Regule*, że mnich ma mieć przed oczami stale bojaźń Bożą, a zachowując wskazania *Reguły*, ostatecznie doświadczy tego, że „serce mu się rozszerzy i pobiegnie drogą przykazań Bożych z niewysłowioną słodczą miłości”⁷.

⁷ Por. RB Prol 49; 7,10.67–70.

CHRONOLOGIA DZIEŁ WILHELMA

Twórczość literacka i teologiczna Wilhelma wzbudzała zainteresowanie od dawna. Pierwszą poważną próbę całościowego zestawienia dzieł wszystkich opata z Saint-Thierry podjął w 1924 r. wielki mediewista i benedyktyn André Wilmart⁸. Od tego czasu przybyło wiele studiów poświęconych Wilhelmowi. Najważniejsze jednak jest ukazanie się nowej i krytycznej edycji jego dzieł w serii *Corpus Christianorum*⁹. Poniższe zestawienie oparto na opracowaniu zasłużonego wydawcy dzieł Wilhelmowych Paula Verdeyena SJ¹⁰.

Dzieła napisane w opactwie w Saint-Thierry

1121/ 1124

De contemplando Deo

De natura et dignitate amoris

1124–1125

Excerpta de libris beati Ambrosii super Cantica canticorum

Excerpta ex libris beati Gregorii super Cantica canticorum

Breuis commentatio [do Księgi Pieśni nad pieśniami]

⁸ TEGOŹ, *La série et la date des ouvrages de Guillaume de Saint-Thierry*, RMab 14 (1924), s. 157–167 oraz *La Preface de la Lettre aux Frères du Mont-Dieu*, RBen 36 (1924), s. 229–247.

⁹ Zob. zestawienie w bibliografii.

¹⁰ P. VERDEYEN, *La chronologie des oeuvres de Guillaume de S.-Thierry*, CCist 72 (2010), s. 428–437.

1127

De sacramento altaris

1131 lub 1132

Responsio abbatum auctore Willelmo [odpowiedź opatów
zebranych na kapitule w Reims na list Mateusza z Albano]

Dzieła zaczęte w Saint-Thierry a ukończone w Signy

1125/ 1137

Meditationes (Meditativae orationes)

1130/ 1137

Expositio super Epistolam ad Romanos

Dzieła napisane w Signy

1136/ 1139

Expositio super Cantica canticorum

1140

Disputatio aduersus Petrum Abaelardum. Epistola Willelmi

1143/ 1145

De natura corporis et animae

1143

Epistola de erroribus Guillelmi de Conchis

1143/ 1143

Speculum fidei. Aenigma fidei

1144–1145

Epistola ad fratres de Monte Dei („Złoty list”)

1145/ 1148

Vita prima Bernardi. Liber primus

Kalendarium życia Wilhelma¹¹

- 1075 Narodziny w Liège lub w jego okolicy („apud Leodium”)
Edukacja w szkole miejskiej
- Po 1091 Wilhelm wraz ze swym bratem Szymonem przenosi się do Reims
Studia teologii w szkole katedralnej
- Ok. 1100 Obaj bracia wstępują do benedyktyńskiego opactwa w Saint-Nicaise
- 1118–1119 Pierwsze spotkanie Wilhelma ze św. Bernardem z Clairvaux
- 1121 Wilhelm zostaje opatem benedyktyńskiego opactwa w Saint-Thierry (koło Reims)
- 1124 Druga wizyta w Clairvaux
- Ok. 1125 Bernard z Clairvaux pisze *Apologię do opata Wilhelma*, krytykując Cluny
- 1131 Kapituła opatów benedyktyńskich kościelnej prowincji Reims; dyskusja nad reformą życia monastycznego; polemika z Mateuszem z Albano
- 1135 Wilhelm rezygnuje z funkcji opata w Saint-Thierry i wstępuje do cysterskiego opactwa w Signy
- 1141 Synod w Sens – potępienie Abelarda
- 1144 Odwiedziny w kartuzji w Mont-Dieu
- 1148 Wilhelm umiera 8 września w Signy

¹¹ Na podstawie cytowanego wyżej P. VERDEYEN, *La chronologie des oeuvres de Guillaume de S.-Thierry*, s. 427–428 (z uzupełnieniami).